

PŘEPLNĚNOST – CHRONICKÁ NEMOC ČESKÝCH VĚZNIC

OVERCROWDING – A CHRONIC DISEASE OF CZECH PRISONS

Bronislava Coufalová

ABSTRAKT

České vězeňství trpí několik let trvajících chronickými problémy jako např. zaměstnávání odsouzených, samotné nadužívání trestu odnětí svobody justičním systémem, podfinancování potřeb Vězeňské služby, přítomnost drog ve věznicích apod. Nejpalčivějším problémem se však jeví být přeplněnost věznic. Problematiku vězeňství je však třeba chápat komplexním způsobem, neboť se nejedná jen o problematiku vězeňství samotného, ale i vládních i nevládních institucí, dalších exekutivních a parlamentních orgánů, a v podstatě společnosti jako celku.

Klíčová slova: odsouzený, trest odnětí svobody, vazební věznice, věznice, zabezpečovací detence, přeplněnost

JEL klasifikace: K3

ABSTRACT

The Czech prison system has been suffering from chronic problems for several years, including the employment of convicts, the misuse of imprisonment by the justice system, the underfunding of the needs of the Prison Service, the presence of drugs in prisons, etc. However, the most pressing problem seems to be overcrowding in prisons. The system of prisons and imprisonment must be understood in a comprehensive way, as it is not only a problem of the prison system itself, but also of the governmental and non-governmental institutions, other executive and parliamentary bodies, and, in essence, of society as a whole.

Key words: convicts, prison sentence, detention facility, prison, security detention, overcrowding

JEL Classification: K3

ÚVOD

Omezení osobní svobody v důsledku uložení trestněprávní sankce se nedotýká jen osoby, vůči níž byla tato sankce použita, ale má dalekosáhlé důsledky i pro stát, resp. pro jeho schopnost zajistit efektivní, hospodárný a bezpečný výkon sankcí spojených s omezením svobody. Účelem trestu, nepodmíněný trest odnětí svobody nevyjímaje, není však jen ochrana společnosti před pachateli trestných činů, ale i výchova samotného pachatele k tomu, aby vedl řádný život. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „zákon o výkonu“) v ustanovení § 1 odst. 2 vymezuje účel výkonu trestu tak, že účelem výkonu trestu odnětí svobody je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.

De lege lata dochází k omezení osobní svobody ve věznicích, vazebních věznicích a v ústavech pro výkon zabezpečovací detence, přičemž ostrahu, střežení, dozor a celou řadu dalších činností ve vztahu k obviněným, odsouzeným a chovancům zajišťuje Vězeňská služba ČR. Na území ČR je výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence momentálně zajišťován v celkem 35 zařízeních.

Přijetím zákona č. 58/2017 Sb. došlo s účinností od 1. 10. 2017 ke změně v zařazování odsouzených do typů věznice soudem. Od tohoto data se vězni-

ce člení podle způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu do dvou typů, a to na věznici s ostrahou a věznici se zvýšenou ostrahou (do přijetí novelizace se jednalo o čtyři typy věznic: s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou). Věznice s ostrahou jsou pak vnitřně diferencovány na oddělení s nízkým, středním a s vysokým stupněm zabezpečení. O umístění odsouzeného do jednotlivých oddělení věznice s ostrahou rozhoduje sama Vězeňská služba.

České vězeňství trpí několik let trvajících chronickými problémy jako např. zaměstnávání odsouzených, samotné nadužívání trestu odnětí svobody justičním systémem, podfinancování potřeb Vězeňské služby, nedostatečné personální obsazení v rámci Vězeňské služby, přítomnost drog ve věznících apod. Nejpalčivějším problémem se však jeví být přeplněnost věznic. Český helsinský výbor uskutečnil na přelomu let 2022 a 2023 monitoring vězeňství, který uskutečnil v deseti českých věznících. Vězeňský systém je podle závěrů ČHV dlouhodobě přeplněný, «napjatý k prasknutí» (Český helsinský výbor, 2023).

Problematiku vězeňství je však třeba chápat komplexním způsobem, neboť se nejedná jen o problematiku vězeňství samotného, ale i vládních a nevládních institucí, dalších exekutivních a parlamentních orgánů, a v podstatě společnosti jako celku. V nezanedbatelné míře se pak stává i ekonomickým problémem naší země.

1 KAPACITA ČESKÝCH VĚZNIC

Po roce 1989 byl nastolen postupný proces reformace vězeňského systému, který měl docílit celkové transformace a humanizace vězeňství. V roce 1991 byla vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v ČR, která poukazovala mimo jiné na problematiku přeplněnosti věznic. O deset let později, tedy v roce 1999, byla vládou přijata Zpráva o stavu a aktuálních problémech vězeňství České republiky a o určení početních stavů Vězeňské služby na rok 2000, ze které opětovně vyplynul základní problém českého vězeňství, a to přeplněnost věznic. Tento palčivý problém opakovaně zazněl i na veřejném slyšení na téma „Vězeňství v České republice“ konaného dne 19.4.2000 v Senátu Parlamentu ČR. Samotný tehdejší ministr spravedlnosti JUDr. Otakar Motejl na tomto slyšení konstatoval, že „z vězeňské statistiky vyplývá nesporně závažný společenský signál o tom,

že za posledních 7 let stoupl počet vězněných osob, tedy osob ve výkonu trestu, z 000 8 na 000 16. Tedy na prakticky dvojnásobek množství lidí, kteří odpykávali trest odnětí svobody v období 1992–1997. Je to nepřetržitý, plynulý vzestup údajů o množství osob odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Současný stav je neobyčejně vážný a kritický, neboť graf nárůstu množství odsouzených a vězněných osob je stále aktuální.“ (Senat.cz, 2000). Usnesením vlády ze dne 10.3.1999, č. 199 bylo ministerstvu spravedlnosti uloženo zpracovat priority trestní politiky, které by snížily počet osob ve výkonu trestu odnětí svobody tak, aby se ČR svými počty přiblížila počtům, které jsou dosahovány ve státech Evropské Unie. Ke schválení další koncepce rozvoje vězeňství došlo v roce 2005 (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015). Třetí a momentálně poslední realizovanou je pak Koncepce vězeňství do roku 2025, která vychází, jak sama hned v úvodu deklaruje, ze základní premisy, jíž je multidisciplinární a meziresortní přístup k problematice vězeňství. Je zřejmé, že samotný výkon trestu odnětí svobody ve vězeňském zařízení je sice zásadní z hlediska napravení pachatele trestného činu a jeho budoucí žádoucí reintegrace do společnosti, nemůže být, ale vnímán izolovaně, bez zdůraznění role postpenitenciární péče, vlivu prevence kriminality a v neposlední řadě fungování sociálního systému státu (Ministerstvo spravedlnosti, 2016). Koncepce stanoví celkem 17 strategických cílů, mezi něž patří např. zajistit bezpečné prostředí ve věznicích, které vytvoří odpovídající podmínky pro lidské zacházení s vězněnými osobami a pro kvalifikovanou práci s doložitelným příznivým dopadem na úroveň recidivy, a tím i na celkový počet vězněných osob, nebo snížit recidivu trestné činnosti pomocí účinné práce s odsouzenými a propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody a vytváření prostředí k jejich úspěšné reintegraci do společnosti atd.

Tab. 1: »Celkové stavy vězňených osob (stav je vždy k poslednímu dni v měsíci)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
leden	22162	21623	21121	19320	18892	19299	19694
únor	22165	21638	21192	19255	19024	19494	19768
březen	22193	21685	21062	19101	19123	19684	19796
duben	22052	21666	20770	19020	19190	19762	19822
květen	21959	21672	20320	19012	19259	19747	19806
červen	21904	21601	20212	18969	19262	19747	19764
červenec	21858	21428	20133	18920	19188	19753	19689
srpen	21788	21350	19992	18870	19140	19717	19700
září	21783	21227	19859	18865	19178	19696	
říjen	21806	21207	19763	18842	19229	19687	
listopad	21743	21232	19557	18868	19215	19632	
prosinec	21577	21048	19286	18748	19052	18748	

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

V tabulce č. 1 jsou uvedeny údaje o stavu vězňených osob, a to vždy k poslednímu dni v měsíci daného kalendářního roku. Pro účely tohoto příspěvku byla zvolena léta 2018–srpen 2024, a to zejména z důvodu poukázání na to, jaký vliv měla pandemie covid19- na otázku naplněnosti českých věznic. Jestliže v roce 2018 byl průměrný počet vězňených osob 21 918,8, v roce 2019 došlo k poklesu na 21 448 osob a tento klesající trend pokračoval i v následujících letech. Je třeba si uvědomit, že pokles vězňených osob v letech 2020–2021 byl ovlivněn zejména dvěma faktory. Jedním z nich byla již výše zmiňovaná pandemie covid-19, která ovlivnila z důvodu nejružnějších opatření i míru páchaní trestné činnosti, zpomalení práce justičních orgánů a tím i celkový počet uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody. Druhým důvodem poklesu vězeňské populace byla zcela jistě novelizace trestního zákoníku provedená zákonem č. 333/2020 Sb., který zvýšila hranice majetkových škod, čímž došlo rovněž k ovlivnění naplnění skutkové podstaty zejména trestného činu krádeže, kterému patří pomyslné první místo co do četnosti odsouzených ve výkonu trestu (viz dále). Zatímco v roce 2021 byl průměrný počet vězňených osob 18 732,5, pak v následujícím roce se již jednalo

o 19 146 osob. Dosavadní průměr za rok 2024 pak činí 19 754 osob, což svědčí o postupném nárůstu vězněných osob.

Jak již bylo řečeno v úvodu, je výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence momentálně zajišťován v celkem 35 zařízeních. Pro účely ilustrace naplněnosti těchto zařízení byla vybrána 4 zařízení, která přesáhla ve sledovaném období kapacitu pro odsouzené k nepodmíněnému výkonu trestu odnětí svobody a vazebně stíhané obviněné více než 1 000 osob. Konkrétně se pak jedná o věznice v Plzni, Praze Pankráci, Ostrově nad Ohří a Valdicích (tabulky č. 2–5). Dále pak byly vybrány věznice, které mají naopak nejmenší kapacitu (kritériem byla kapacita do 300 osob ve sledovaném období), konkrétně tedy věznice v Teplicích, Karviné, Znojmu, Českých Budějovicích, Olomouci a Opavě. Do výčtu věznic s nejmenší kapacitou pak byla zařazena i věznice v Odolově, která splnila výše uvedené kritérium výběru v rámci sledovaných 7 let celkem 4krát (2020,2021,2023 ,2018) – tabulky č. 6–12.

Tab. 2: »Kapacita a využitelnost věznice v Plzni, kde dochází k výkonu trestu odnětí svobody i k omezení vazebně stíhaných osob

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	1204	1380	114,62 %	117,81 %
k 31. 12. 2019	1182	1271	107,53 %	110,97 %
k 31. 12. 2020	1182	1222	103,38 %	106,93 %
k 31. 12. 2021	1182	1161	98,22 %	103,56 %
k 31. 12. 2022	1182	1164	98,48 %	100,28 %
k 31. 12. 2023	1182	1161	98,22 %	103,56 %
k 31. 8. 2024	1182	1269	107,36 %	111,36 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 3: »Kapacita a využitelnost věznice v Praze Pankráči, kde dochází k výkonu trestu odnětí svobody i k omezení vazebně stíhaných osob

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	1139	1003	88,06 %	93,05 %
k 31. 12. 2019	1138	994	87,35 %	97,77 %
k 31. 12. 2020	1144	865	75,61 %	83,07 %
k 31. 12. 2021	1140	918	80,53 %	85,79 %
k 31. 12. 2022	1140	979	85,88 %	87,18 %
k 31. 12. 2023	1140	918	80,53 %	85,79 %
k 31. 8. 2024	1121	1022	91,17 %	91,17 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 4: »Kapacita a využitelnost věznice v Ostrově nad Ohří, kde dochází k výkonu trestu odnětí svobody i k omezení vazebně stíhaných osob

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	940	915	97,34 %	98,13 %
k 31. 12. 2019	931	858	92,16 %	94,24 %
k 31. 12. 2020	1109	1090	98,29 %	101,07 %
k 31. 12. 2021	1089	962	88,34 %	88,45 %
k 31. 12. 2022	1085	909	83,78 %	84,15 %
k 31. 12. 2023	1089	962	88,34 %	88,45 %
k 31. 8. 2024	1085	975	89,86 %	90,34 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 5: »Kapacita a využitelnost věznice ve Valdicích, kde dochází jen k výkonu trestu odnětí svobody

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %
k 31. 12. 2018	1100	1038	94,36 %
k 31. 12. 2019	1100	1124	102,18 %
k 31. 12. 2020	1021	1060	103,82 %
k 31. 12. 2021	1021	1064	104,21 %
k 31. 12. 2022	1021	983	96,28 %
k 31. 12. 2023	1021	1064	104,21 %
k 31. 8. 2024	1021	833	81,59 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Využitelnost pro výkon trestu odnětí svobody ve čtyřech největších věznicích v ČR se pohybovala v rozmezí let 2018–srpen 2024 mezi 81,59 % (Valdice v srpnu 2024) a 117,81 % (Plzeň v prosinci 2018). Využitelnost plzeňské věznice v každém sledovaném roce přesáhla možnou kapacitu, stejně na tom s výjimkou 3 let byla i věznice ve Valdicích. Naopak v Praze Pankráci nedošlo k převýšení kapacity ani jednou v rámci sledovaného období, ve věznici v Ostrově nad Ohří byla překročena maximální kapacita pouze v roce 2020, a to „pouze“ o 1.07%.

Tab. 6: »Kapacita a využitelnost věznice v Teplicích, kde dochází k výkonu trestu odnětí svobody i k omezení vazebně stíhaných osob

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	161	149	92,55 %	104,94 %
k 31. 12. 2019	120	135	112,5 %	118,75 %
k 31. 12. 2020	135	122	90,37 %	91,43 %
k 31. 12. 2021	135	135	100 %	110 %
k 31. 12. 2022	135	127	94,07 %	105,71 %
k 31. 12. 2023	135	135	100 %	110 %
k 31. 8. 2024	135	121	89,63 %	114,29 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 7: »Kapacita a využitelnost věznice v Karviné, kde dochází jen k výkonu trestu odnětí svobody

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %
k 31. 12. 2018	206	190	92,23 %
k 31. 12. 2019	188	190	101,06 %
k 31. 12. 2020	191	165	86,39 %
k 31. 12. 2021	191	179	93,72 %
k 31. 12. 2022	191	177	92,67 %
k 31. 12. 2023	191	179	93,72 %
k 31. 8. 2024	191	176	92,15 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 8: »Kapacita a využitelnost věznice ve Znojmě, kde dochází k výkonu trestu odnětí svobody i k omezení vazebně stíhaných osob

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	227	220	96,92 %	100,48 %
k 31. 12. 2019	156	207	132,69 %	134,25 %
k 31. 12. 2020	156	185	118,59 %	121,92 %
k 31. 12. 2021	156	191	122,44 %	124,66 %
k 31. 12. 2022	156	190	121,79 %	123,97 %
k 31. 12. 2023	156	191	122,44 %	124,66 %
k 31. 8. 2024	156	195	125 %	126,71 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 9: »Kapacita a využitelnost věznice v Českých Budějovicích, kde dochází k výkonu trestu odnětí svobody i k omezení vazebně stíhaných osob

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	265	223	84,15 %	92,5 %
k 31. 12. 2019	242	222	91,74 %	91,78 %
k 31. 12. 2020	242	180	74,38 %	80,14 %
k 31. 12. 2021	242	174	71,9 %	80,14 %
k 31. 12. 2022	238	179	75,21 %	77,07 %
k 31. 12. 2023	242	174	71,9 %	80,14 %
k 31. 8. 2024	238	183	76,89 %	82,17 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 10: »Kapacita a využitelnost věznice v Olomouci, kde dochází k výkonu trestu odnětí svobody i k omezení vazebně stíhaných osob

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	276	213	77,17 %	71,71 %
k 31. 12. 2019	264	231	87,5 %	79,86 %
k 31. 12. 2020	264	203	76,89 %	73,61 %
k 31. 12. 2021	264	190	71,97 %	78,47 %
k 31. 12. 2022	264	217	82,2 %	78,47 %
k 31. 12. 2023	264	190	71,97 %	78,47 %
k 31. 8. 2024	264	250	94,7 %	88,19 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 11: »Kapacita a využitelnost věznice v Opavě, kde dochází jen k výkonu trestu odnětí svobody

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %
k 31. 12. 2018	288	295	102,43 %
k 31. 12. 2019	269	267	99,26 %
k 31. 12. 2020	270	236	87,41 %
k 31. 12. 2021	270	255	94,44 %
k 31. 12. 2022	270	217	80,37 %
k 31. 12. 2023	270	255	94,44 %
k 31. 8. 2024	243	231	95,06 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Tab. 12: »Kapacita a využitelnost věznice v Odolově, kde dochází jen k výkonu trestu odnětí svobody

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %
k 31. 12. 2018	298	309	103,69 %
k 31. 12. 2019	398	318	106,71 %
k 31. 12. 2020	295	253	85,76 %
k 31. 12. 2021	295	257	87,12 %
k 31. 12. 2022	325	269	82,77 %
k 31. 12. 2023	295	257	87,12 %
k 31. 8. 2024	331	270	81,57 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Využitelnost pro výkon trestu odnětí svobody v šesti nejmenších věznicích v ČR se pohybovala v rozmezí let 2018–srpen 2024 mezi 71,71 % (Olomouc v prosinci 2018) až 134,25 % (Znojmo v prosinci 2019). Nejhorší situace byla stabilně ve znojemské věznici, kde se využitelnost pohybovala mezi 100,48 % až %134,25. Pomyslnou druhou příčku pak v tomto směru obsadila věznice v Teplicích, kde pouze v prosinci 2020 nebylo dosaženo využitelnosti na 100 % (konkrétně se jednalo o 91,43 %). Naopak nejlépe na tom byla věznice v Olomouci, kde se využitelnost pohybovala mezi 71,71 % až %88,19.

V následující tabulce (tabulka č. 13) jsou zahrnuty údaje o celkové využitelnosti českých věznic. Jak je patrné, tak celková vytíženost se ve sledovaném období pohybovala v rozmezí od 95,57 % do 106,82 %. Pouze v letech 2018 a 2019 došlo k převýšení maximální kapacity, v ostatních letech se pak využitelnost pohybovala těsně pod maximální hranicí, což se týkalo nejen celkové využitelnosti (využitelnost pro výkon vazby i výkon trestu odnětí svobody), ale i využitelnosti pro samotný výkon trestu odnětí svobody.

Tab. 13: »Kapacita věznic úhrnem

	kapacita	využitelnost	využitelnost v %	využitelnost pro výkon trestu v %
k 31. 12. 2018	20753	21417	103,2 %	105,96 %
k 31. 12. 2019	19791	20877	105,49 %	106,82 %
k 31. 12. 2020	19634	19133	97,45 %	99,18 %
k 31. 12. 2021	19808	18595	93,88 %	95,77 %
k 31. 12. 2022	20040	18889	94,26 %	95,57 %
k 31. 12. 2023	19808	18595	93,88 %	95,77 %
k 31. 8. 2024	19983	19515	97,66 %	98,81 %

Zdroj: Měsíční statistické hlášení Vězeňské služby ČR

Z výše uvedených statistických údajů je zcela evidentní, že využitelnost českých věznic byla ve sledovaném období na samotné hranici maximální kapacity, mnohdy tuto hranici však i převýšila. Přeplněnost věznic lze tedy skutečně považovat za palčivý problém soudobého českého vězeňství, na jehož řešení je třeba intenzivně pracovat. Nabízí se samozřejmě jeden způsob řešení, a to cesta zvyšování kapacity vězeňství. Je to cesta zdánlivě nejjednodušší, avšak rozhodně nejnákladnější. Nadto je třeba si uvědomit, že Česká republika se řadí k zemím

s největší mírou uvěznění v rámci EU. Jak zaznělo na odborném semináři v Poslanecké sněmovně, který uspořádala Asociace organizací v oblasti vězeňství v dubnu 2023, Česká republika má 5. nejvyšší míru uvěznění v EU, vyspělé státy Evropské unie mají poloviční až třetinové hodnoty. Počet vězňů ve státech EU se pohybuje v rozmezí 51 až 203 vězňů na 100 000 obyvatel. ČR měla v roce 2023 v průměru 181 vězňů na 100 tisíc obyvatel.¹ Výkon trestu odnětí svobody je nejnákladnějším trestem a zpravidla s sebou nese řadu negativních dopadů. Řešení je tedy třeba hledat jinde než ve zvyšování kapacit stávajících věznic, popř. ve výstavbě věznic nových.

2 RECIDIVA

Míra recidivy je kritériem pro posuzování úspěšnosti trestní politiky a skutečné reintegrace propuštěných vězňů. Pro účely tohoto příspěvku pracujeme s recidivou v penologickém pojetí, tj. sledujeme opakovaný pobyt ve výkonu trestu. Jak vyplývá z níže uvedené tabulky, podíl osob, které v minulosti vykonaly nepodmíněný trest odnětí svobody se ve sledovaném období pohyboval v rozmezí od 63,1 % (v roce 2018) po 66,28 % (v roce 2023) z celkového počtu osob ve výkonu trestu.² Osoby, které se ocitly ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, představují v celkovém počtu osob ve výkonu trestu v průměru 35,08 % (nejvíce těchto odsouzených bylo v roce 2018, nejméně pak v roce 2023). Počet recidivujících odsouzených tedy v průběhu let 2018–2023 vykazoval mírně rostoucí tendenci.

Tab. 14: »Odsouzení podle počtu již vykonaných trestů odnětí svobody (vždy k poslednímu kalendářnímu dni daného roku)

kolikrát ve výkonu trestu	2018	2019	2020	2021	2022	2023
0x	7261	6958	6196	5939	5931	6032
	1x – 10x	36,32 %	35,18 %	34,44 %	33,9 %	33,72 %
více než 10x	12201	12008	11245	11134	11397	11678
	62,01 %	62,69 %	63,85 %	64,57 %	65,13 %	65,28 %
4	215	189	171	170	170	179
	1,09 %	0,99 %	0,97 %	0,99 %	0,97 %	1 %

Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR

1 Online databáze The World Prison Brief

2 Např. v roce 2013 představovali recidivisté 70,1 % vězeňské populace, v roce 2014 pak 69 %.

Ustanovení § 2 odst. 2 zákona o výkonu stanoví, že s odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. V souladu s uvedeným není, a vzhledem k nerealizovatelnosti uskutečnění takového cíle ani nemůže být, absolutní převýchova pachatele. Odsouzením pachatele za spáchaný trestný čin a jeho nástupem do výkonu trestu odnětí svobody začíná proces, který by měl vyústit v úspěšný návrat na svobodu a reintegraci do společnosti. Pod dobu samotného výkonu trestu odnětí svobody by měly být voleny takové metody a způsoby působení na odsouzené, které jsou způsobilé vést k odstranění příčin páčání trestné činnosti a k nápravě odsouzených, k získání vhodných a společensky přijatelných návyků a dovedností potřebných k začlenění do společnosti. Cílem Koncepce vězeňství do roku 2025 je zdůraznit zásadní podmínku úspěšné resocializace, kterou je společné úsilí o začlenění propuštěných vězňů do společnosti a zabránění jim v opakovaném páčání trestné činnosti (Ministerstvo spravedlnosti, 2016). Problémů při návratu z výkonu trestu může být široká škála, a to např. problémy s uplatněním na trhu práce, absence bydlení, negativní reakce ze strany okolí, závadovost prostředí, do kterého se osoba po propuštění vrací apod. V rámci snahy o co nejúspěšnější resocializace se nelze omezovat jen na samotný výkon trestu odnětí svobody aktivity uskutečňované během něj, ale je třeba vytvořit komplexní systém propojení penitenciární péče, postpenitenciární péče a programů prevence kriminality, a to na meziresortní a multidisciplinární bázi. Resocializace odsouzeného začíná již v době výkonu trestu odnětí svobody – prostřednictvím programu zacházení a je třeba v ní pokračovat i po opuštění zdí věznic. V rámci postpenitenciární péče hrají důležitou roli nejen státní, ale i nestátní organizace, sdružení a instituce.

Podle statistické ročenky Vězeňské služby za rok 2023 nabízejí věznice široké spektrum vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů. V této oblasti se rozvíjí spolupráce s neziskovým sektorem, který se ve svých programech zaměřuje na prevenci sociálního vyloučení osob propuštěných po výkonu trestu odnětí svobody. Dále se prohlubuje spolupráce s Úřady práce na základě uzavřeného memoranda mezi VS ČR a Úřadem práce ČR, v rámci kterého byly rovněž realizovány a uhrazeny různé druhy rekvalifikačních kurzů. V rámci výkonu trestu je dbáno

i na pomoc s dokončením základního vzdělání (vztahuje se primárně na mladistvé odsouzené), přičemž se toto uskutečňuje v rámci věznice, kde se dotyčná osoba nachází. V rámci středního odborného a středoškolského studia mohou odsouzení absolvovat a získat odbornost: kuchař-číšník, elektrikář, strojní mechanik, obráběč kovů, provozní služby, truhlář, stravovací a ubytovací služby, potravinářská výroba, malířské a natěračské práce, textilní a oděvní výroba, zednické práce. Tento typ vzdělávání je realizován v rámci školských vzdělávacích středisek nebo na základě dohody o zajištění školní docházky mezi věznicí a střední školou. Vysokoškolské studium ve VS ČR se převážně realizuje ve Vazební věznici Praha Ruzyně. Možnost studovat VŠ se zde nabízí odsouzeným mužům i ženám. Pro odsouzené muže ve středním či vysokém stupni zabezpečení věznice s ostrahou funguje od roku 2009 program vysokoškolského vzdělávání. Ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy (dále jen „KTF UK“) je možno studovat obor Teologické nauky a získat bakalářský titul. Odsouzené ženy v objektu Řepy Vazební věznice Praha – Ruzyně mohou studovat kombinované studium na 2. lékařské fakultě Univerzity Karlovy (dále jen „2. LF UK“), obor Všeobecná sestra. Studium na obou fakultách probíhá formou přednáškových cyklů a samostudia odsouzených. K možnosti realizace samostudia jsou na jednotlivé předměty fakultami poskytnuty přednáškové materiály, a to buď v písemné, elektronické nebo audiovizuální podobě. V rámci samostudia odsouzení navštěvují počítačové učebny, za předpokladu splnění podmínek je jim též umožněn volný pohyb k docházce do školy (Vězeňská služba ČR, 2023).

V rámci výkonu trestu odnětí svobody jsou rovněž realizovány extramurální aktivity³, mezi které patří přerušení výkonu trestu podle §§ 56/1, 56/2, 56/3, 63i, 68 zákona o výkonu, opuštění věznice podle §§ 19/8, 45/2g, 63h zákona o výkonu a akce mimo věznice podle §§ 51/3, 52/5, 52/6, 53/6, 55/5, 46/4, 91/4 řádu výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se např. o pomocné práce v obci či návštěvy úřadu v rámci přípravy na život po propuštění, docházku do školy, návštěvu sportovní či kulturní akce apod. Nejpočetnější extramurální aktivitu

³ Extramurální aktivity probíhají výhradně za dohledu zaměstnanců věznice a jsou pro odsouzené především přípravou na pobyt na „svobodě“, ale i určitou motivací. Účelem je zvládnutí kontaktu odsouzených s civilním prostředím po letech strávených za mřížemi.

představují akce mimo věznice, kdy v období let 2018–2023 docházelo k postupnému nárůstu těchto aktivit.⁴ Výjimku v tomto směru však představují roky 2020 a 2021, které byly i v tomto směru zasaženy pandemií covid-19.

Jak však vyplývá ze zprávy Českého helsinského výboru, v přetíženém vězeňském systému nelze spravedlivě požadovat s kapacitou vězeňské populace většinově pracovat jinak než ubytováním, nasycením, ostrahou a zabezpečením a v lepším případě zaměstnáním.

3 TRESTNÍ POLITIKA STÁTU

Prezident Soudcovské unie JUDr. Libor Vávra na odborném semináři v Poslanecké sněmovně uspořádaném Asociací organizací v oblasti vězeňství v dubnu 2023 řekl, že: „Pobyt ve vězení bychom měli omezovat jen na nezbytně nutné případy a v legislativě odstraňovat ustanovení, která vedou k nadužívání trestní represe a nepřiměřeně dlouhým trestům uvěznění. Nadužívání trestu odnětí svobody neprospívá lepší integraci pachatelů, není dobrým řešením pro oběti ani pro nikoho z nás“ (AOOV, 2023). Za přeplněnými věznicemi v ČR nestojí vysoká míra kriminality, ale mimo jiné i nepřiměřeně vysoké tresty u trestných činů, které s sebou nenesou velké nebezpečí pro společnost (Nejvyšší státní zastupitelství, 2019). Jedním z dílčích řešení je samotná revize trestních sazeb, či otázka dekriminalizace určitých typů jednání.

Některé trestné činy ve zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TrZ“) mají stanoveny vyšší sazby v případě opakovaného spáchání téhož trestného činu. V tomto kontextu si je však třeba uvědomit, že závažnost trestné činnosti není určována trestní minulostí pachatele (z pohledu poškozeného je jedno, zda se jedná o prvopachatele či recidivistu). Recidivu lze v rámci trestání zohlednit za použití jak obecných, tak specifických přitěžujících okolností, a proto by neměla být znakem skutkové podstaty trestného činu. Konkrétně můžeme hovořit o trestném činu krádeže podle § 205 odst. 2 TrZ, kdy není k naplnění znaků skutkové podstaty vyžadováno způsobení ani minimální škody (nejméně 10 000 Kč), neboť znakem skutkové podstaty je opakování trestné činnosti. Obdobně je tomu v případě trestného činu nedovolené výroby a jiného nakládání

⁴ Podle výroční zprávy Vězeňské služby za rok 2023 se v roce 2018 zúčastnilo akcí mimo věznice celkem 4274 osob, v roce 2023 se jednalo již o 11646 osob.

s omamnými a psychotropními látkami a jedy podle § 283 odst. 2 písm. b) TrZ, kdy důvodem pro uložení trestu odnětí svobody od 2 do 10 let je pouze opakování jednání. Recidiva je pak dále znakem např. u zpronevěry podle § 206 odst. 2 TrZ, provozování nepoctivých her a sázek podle § 213 odst. 2 TrZ a celé řady dalších.

V tabulce č. 15 je uvedena četnost vybraných trestných činů v aktuálně vykonávaném trestu odnětí svobody. Třeba zmínit, že se jedná o situace, kdy odsouzený vykonává trest odnětí svobody za uvedený čin buď spáchaný jako samostatný nebo i v souběhu s jiným trestným činem (klasickým příkladem může být spáchání trestného činu krádeže v souběhu s porušováním domovní svobody).

Jednoznačné prvenství v rámci sledovaného období zaujímal trestný čin krádeže. Z níže uvedené tabulky, která vychází z údajů Vězeňské služby ČR, však není seznatelné, o jakou přesnou právní kvalifikaci trestného činu krádeže se jednalo. Na základě žádosti o poskytnutí informací Ministerstvo spravedlnosti sdělilo, že např. v roce 2022 bylo za trestný čin krádeže podle § 205 odst. 2 TrZ celkově odsouzeno 4 969 pachatelů, což tvořilo 54,1 % ze všech odsouzených za trestný čin krádeže. Samostatně za trestný čin krádeže podle § 205 odst. 2 TrZ bylo odsouzeno 3 506 osob a v souběhu s jinými trestnými činy 1 463 osob. Za krádež podle druhého odstavce bylo odsouzeno 2 926 vězňů k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Nabízí se tedy případná dekriminalizace jednání v současnosti postihovaného podle § 205 odst. 2 TrZ. K obdobnému závěru pak můžeme dospět i v případě trestného činu podle § 283 odst. 2 písm. b) TrZ.

Druhé místo patřilo stabilně trestnému činu maření úředního rozhodnutí a vykazání podle § 337 odst. 1. Ohledně konkrétní kvalifikace platí totéž, co o krádeži. Opět z informací od Ministerstva spravedlnosti vyplynulo, že nejvíce odsouzených pro tento trestný čin se dopustilo trestného činu podle § 337 odst. 1 písm. a) TrZ. Vzhledem ke skutečnosti, že v rámci této skutkové podstaty dochází k vyvození trestní odpovědnosti a následnému potrestání i za maření či podstatné ztěžování nejen rozhodnutí soudu v trestním řízení, ale rovněž rozhodnutí správního orgánu ve správním řízení, nabízí se otázka možné, alespoň částeční dekriminalizace tohoto typu jednání.

Odborná, ale i laická veřejnost již dlouhodobě volá po dekriminalizaci či alespoň částečné dekriminalizaci trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 TrZ (Skledníčka a Rozum, 2014). Ministerstvo spravedlnosti vypracovalo

analýzu aktuálních otázek výživného, kde poukazuje na vhodnost částečné dekriminlizace a zdůrazňuje účelnost a efektivitu mimotrestních řešení životních situací, které mají obecně přispívat ke zlepšení rodinných vztahů a předcházet tím i problémům splněním výživovací povinnosti (Ministerstvo spravedlnosti, 2017). Jako vhodné se jeví dekriminlizovat méně závažné formy zanedbání povinné výživy (zejména pak ty nedbalostní), které ovšem zároveň tvoří velmi významnou část projednávaných případů tohoto přečinu, a zároveň zachování trestního postihu v případech závažnější úmyslné formy jednání (úmyslné vyhýbání se plnění výživovací povinnosti) a také v případech, kdy je oprávněná osoba vydána nebezpečí nouze.

Tab. 15: »Četnost vybraných trestných činů (vždy k poslednímu kalendářnímu dni daného roku) v aktuálně vykonávaném trestu odnětí svobody

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
krádež	8143	7914	7302	7057	7375	7381
maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání	2908	2987	2887	3001	3361	3471
porušování domovní svobody	2802	2655	2445	2397	2575	2499
Nedovolená výroba a jin nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy	2118	2192	2104	2146	2240	2405
neoprávněné držení platební karty	1855	1888	1805	1779	1932	1970
loupež	2367	2108	1963	1889	2034	1920
výtržnictví	1600	1599	1501	1564	1690	1705
zanedbání povinné výživy	1585	1514	1184	1134	1190	1141
podvod	1635	1545	1324	1187	1133	1085

Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR

Otázku přeplněnosti věznic však lze řešit nejen otázkou depenalizace či dekriminlizace, ale rovněž také omezením nevhodné kumulace trestů. § 39 odst. 4 TrZ stanoví, že pokud soud neukládá souhrnný trest nebo společný trest za pokračování v trestném činu, při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne též k druhu a výměře trestů, které byly pachateli uloženy za jinou jeho trestnou činnost a dosud nebyly vykonány, tak, aby vzhledem k povaze a závažnosti trest-

ného činu a osobě pachatele nebyl uložen takový trest, který by spolu s dosud nevykonanými tresty vedl k nepřiměřenému postihu pachatele. Vhodným řešením se jeví být rozšíření možnosti soudů snížit ukládaný trest pod dolní hranici trestní sazby, tj. rozšíření dosavadního ustanovení § 58 TrZ o mimořádném snížení trestu odnětí svobody.

ZÁVĚR

České vězeňství trpí několik let trvajících chronickými problémy, přičemž tím nejpalčivějším je jednoznačně dlouhodobá přeplněnost věznic. Česká republika se řadí k zemím s největší mírou uvěznění v rámci EU. Vězeňský systém České republiky tak v současné době není schopen efektivně plnit účel trestu a slouží především k izolaci odsouzených a k zajištění jejich základních životních potřeb (ubytování, strava, ošacení, bezpečí). Přeplněnost věznic je jakýmsi počátečním bodem pomyslného začarovaného kruhu, který protíná takové otázky jako je nedostatek vězeňského personálu, nemožnost individuálního zacházení s odsouzenými, nedostatek komplexní postpenitenciární péče, nadužívání nepodmíněného trestu odnětí svobody apod. a vrací se zpět do bodu „přeplněnost věznic“.

Je však třeba si uvědomit, že problematiku vězeňství je však třeba chápat komplexním způsobem, neboť se nejedná jen o problematiku vězeňství samotného, ale i vládních a nevládních institucí, dalších exekutivních a parlamentních orgánů, a v podstatě společnosti jako celku. Podnětů k řešení problému přeplněnosti je celá řada. V tomto příspěvku byly naznačeny jen některé z nich. Poměrně rychlým řešením by mohla být depenalizace či dekriminalizace určitých typů jednání, která nevykazují tak vysokou společenskou závažnost, že by následkem jejich spáchání mělo být uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Také otázka kumulace několika trestů odnětí svobody by měla být de lege ferenda legislativně vyřešena. Jiná řešení jsou pak spojena s finančním zatížením státního rozpočtu, např. navýšení personálu v rámci Vězeňské služby ČR, tak aby bylo možné důsledně individuálně pracovat s jednotlivými odsouzenými a tím předcházet možné recidivě po propuštění z výkonu trestu atd.

LITERATURA

- AOOV (2023). *Jak Snížit míru uvěznění v ČR, která je 5. nejvyšší v EU?* Online. Dostupné z: <https://aoov.cz/jak-snizit-miru-uvezneni-v-cr-ktera-je-5-nejvyssi-v-eu/>. [citováno 2024-09-18].
- ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR, Z. S. (2023). *Monitoring vězeňství v České republice*. Online. Dostupné z: <https://helcom.cz/wp-content/uploads/2023/06/Monitoring-vezenstvi-CR-2023-1.pdf>. [citováno 2024-09-18].
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI (2016). *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Dostupné z: <https://msp.gov.cz/documents/12681/762277/Koncepce-vezenstvi.pdf/21e4adce-3e8b-48de-b2e4-2cca9d63475b>. [citováno 2024-09-12].
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI (2017). *Analýza aktuálních otázek výživného*. Online. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/12681/724488/Anal%c3%bdza_V%c3%bd%c5%beivn%c3%a9ho.pdf/93c70207-570a-4e7c-886a-0f7d208cc6fb. [citováno 2024-09-20].
- NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ (2019). *Zvláštní zpráva „Věznice“*. Online. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/zvl_zprava_veznice25_09_2019.pdf. [citováno 2024-09-20].
- Online databáze *The World Prison Brief* (bez data). Dostupné z: Czech Republic | World Prison Brief [citováno 2024-09-15].
- SENAT.CZ (2000). *Stenografický zápis z veřejného slyšení na téma Vězeňství v České republice*. Online. Dostupné z: senat.cz/doc2html/1103040880/index.html. [citováno 2024-09-12].
- SKLENIČKA, Josef, ROZUM, Jan (2014). K problematice neplacení výživného. *Trestněprávní revue*. č. 10, s. 239-246. ISSN 1213-5313.
- VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY (2023). *Statistická ročenka*. Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-vezenske-sluzby-ceske-republiky-za-rok-2023.pdf>. [citováno 2024-09-09].
- VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY (2024). *Statistické údaje*. Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/msh/msh-2024/msh08-2024.pdf>. [citováno 2024-09-10].

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

JUDr. Bronislava Coufalová, Ph.D.

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Email: bronislava.coufalova@upol.cz